

NAGY LÁSZLÓ PRÓZÁJA

NAGY LÁSZLÓ: *Adok nektek aranyvesszőt.*
Magvető, Budapest, 1979.

A budapesti könyvhét idei könyvei között alighanem Nagy László *Adok nektek aranyvesszőt* című posztumusz gyűjteménye volt a legkeresettebb. Aki késve érkezett, már csak a híret hallhatta, olyan hamar elfogyott. Oka lehet ennek gazdag képanyaga, a nyomdai munka szépsége, gondossága, s hogy említett értékei ellenére sem drága. Alig hihető, hogy 31 forintért ilyen könyv előállítható, még ha magas példányszámban került is forgalomba. Am ha kiadói támogatás révén alakult így érték és ár viszonya, magasabb értelemben a vállalkozás biztosan nyereséges. A Magvető jó ösztönrel dolgozott. A könyv szerzője, Nagy László tavaly januárban halt meg, verseinek népszerűsége azóta csak nőtt, kiderült, hogy nemcsak az irodalom, de a képzőművészet, az építészet, a folklór művelői is reprezentánsuknak vallják. Innen, Szabadkáról nem látható át világosan és pontosan, kik milyen okból érzik magukénak, de az bizonyosnak látszik, hogy magyar nyelvterületen Nagy László az utóbbi harminc esztendő legnagyobb arányú jelensége volt. Érthető hát, ha prózája iránt ilyen nagy az érdeklődés.

Fokozhatja kíváncsiságunkat az a tény, hogy ennek a magas izzású alkotónak a vers volt az elsődrendű közlésformája. Prózát elég ritkán írt. Ugyannyira, hogy most meglepetésként hat, hogy kötetnyi anyagot hagyott hátra. Az emberben első pillanatban óhatatlanul az a kérdés ötlik föl: vajon ezek az írások önmaguk is jót állnak-e szerzőjükért, vagy csak a nagy költészet avatja megjelenésüket eseményné? Másképpen szólva: esztétikai értékük is Nagy László-i, vagy csak nélkülözhetetlen dokumentumok?

A kiadó és Kiss Ferenc szerkesztő nem tanúsítanak határozottságot ebben a vonatkozásban. A fülszöveg például így zárul: „Szegényebbek lennénk e kis kötetben összegyűjtött írások nélkül. Mert e vallomások és jegyzetek szerves részét alkotják a Nagy László-i életműnek.” A szerkesztő utószava pedig még ennyi értékelő mozzanatot sem tartalmaz, csak arról tájékoztat, milyen szempontok szerint készült a gyűjtemény. Itt tudjuk meg azonban, hogy Nagy László maga is tervezte egy ilyen kötet kiadását.

A kérdés tehát nyitott: mire volt képes ez a par excellence lírikus a próza területén?

Fontoskodás volna elhallgatni, hogy ezt a nagyon szakmai kérdést inkább a kritikus ködex diktálja ránk, mert ha az olvasót figyeljük magunkban, akkor először megrendültségünkről kell számot adnunk. Fényképekkel kezdődik a könyv, félszáz jó minőségű fotón láthatjuk a költőt a kezdetektől a végig. Látjuk a sokszor megidézett szülőket, a gyerek Nagy Lászlót, a pályakezdő ifjút, aztán az érett költőt, majd a halál előtti években oly tartalmassá barázdált arcát. Látjuk feleségét, fiát és barátait. Bizonyára a legközelebbieket, hiszen a képeket a költő fia, Nagy András válogatta, aki tudhatta, kik tartoznak egy ilyen albumba. A nagy költők hagyatéka természetesen közvagyon, de Budapesten sok ironikus történetet lehet hallani arról, hogy például József Attila és más nagyok baráti köre milyen módfelett megnőtt idők múltával. Nem árt tehát, ha a szellemi rokonság szűkebb köre a még élő szemtanúk jelenlétében rajzolódik ki.

Ez a kötet nemcsak fotóival, de írásaiban is fontos adalékokat kínál a Nagy Lászlót övező emberi, illetve szellemi világ jellegének megismeréséhez. Szerkezete e közeg rétegeinek, a világkép égtájainak elkülönítését és ezzel áttekintésüket meg is könnyíti. Az első terjedelmes fejezet vagy íráscsoport *Életem* címmel biografikus jellegű vallomásokot, interjúkat tartalmaz. Némelyiket ismerjük, például a Kormos Istvánnal folytatott tévébeszélgetés szövegét, vagy az *Életem* címen közölt önéletírást, mely az Új Írás *Pályám emlékezete* című sorozatában és a költő versgyűjteményeiben is megjelent. A *Bemutatkozás* azonban igazi meglepetés. A költő legelső verspublikációival egyszerre, még 1947-ben jelent meg a Valóság című folyóiratban, s gyermeki komolysága annyira megejtő, s annyira Nagy Lászlóra vall, mintha egy ügyes imitátor a zseniális költő kifejelett tulajdonságainak ismeretében írta volna. „Két nővérem van — olvasható ebben az önéletrajzban —, mind a kettő eladó. Nagyon szeretném, ha férjhez mennének. Úgyanis sok baj van velük éppen azért, mert lányoknak születtek. Az öcsém tizenegy évvel a húgom után született, de semmi látszatát nem kelti annak, hogy kései gyerek. Sőt, apám minden kurázsiját éppen úgy örökölte, mint én.” A nővérek miatti gondon mosolyoghat az ember, ámulhat is, hogy mennyire gondra termett ember már az ifjú Nagy László is, s hogy a bátorságot, a „kurázsit” milyen becses örökségként tartja számon.

E „kurázsit” természetét az öccs, vagyis Ágh István és Nagy László költészete is kibontakoztatva teremtette újjá, a korai önéletírás erről nem is beszél, a családról más vonatkozásban sem bőbeszédűbb. Előbb a nagy műnek kellett megszületnie, a költőnek fölnőnie, hogy a legkorábbi közege, a család világának minden részlete fontossá váljon. A ciklusnak is címet adó *Életem* már a delelőn készült, tehát fölbontva, differenciáltan tartalmazza mindazt, amit gyermekkorából Nagy László motiváló emlékként őrzött. Ez az emlékező, visszanező perspektíva furcsa módon epikus hajlamokat szabadít föl Nagy Lászlóban. Képeket idéz, eseményeket olyan tárgyyszerű pontossággal, mintha nem is motiváló szerepük miatt volnának fontosak a költőnek, hanem érdekességük folytán. Erre vall a részletek fölülésében észlelhető ötletszerűség, a merengő időzés egy-egy emléke emberi különösségei fölött. Ezek a lebegő, rajzos emlékképek azonban mégis lírát indukálnak. Nem olyan vallomásos hevülettel, mint a versek, hiszen emlék és költő viszonya sem drámai jellegű, mégis mély líraiság ez, a távlat nem lazítja, hanem filozofikusabbá avatja a kapcsolatot, az elmúlás érzése esszenciális erőként van jelen a szemléletben és az előadásban egyaránt. Ez az írás nemcsak informáló mivoltában, de költészetként is elsőrendű, a nagyság szárnycsapásait érzi benne az ember. Persze költői próza, de nem versként alakuló, képei nem látomások, hanem valóságos emlékképek, az életrajz objektív elemei, az életfolyamat logikája szerint szerveződnek emberi történeté.

Ennek a fejezetnek egy másik íráscsoportja népi kollégiumokra emlékezik. Nagy László nemzedéke a maga félbeszakadt hőskoraként tartja számon azt a néhány esztendőt, melyet 1945 után a népi kollégiumokban töltött. Sokan máig nem heverték ki a traumát, melyet ennek az intézménynek a fölszámolása okozott. A költő verseiben is föl-fölötlenek ezeknek az éveknak az emlékei, természetesen a vers alkatához hasonult alakban. Most tárgyyszerűen és közvetlenül idézi vissza emlékeit: a gyanútlan bizakodás és az ínséges gazdagság iránti nosztalgia és a megcsalátás nem múlt fájdalomával. Néhány versbe kívánczozó mozzanatra többször is visszazár, s az érzelmi viszony is egyértelmű: a hűség jegyében való. Pedig azóta foltok is estek e nemzedéken, magáról a NÉKOSZ-ról a szemtanú Jancsó Miklós filmje, a *Fényes szelek* is eléggé ambivalens képet rajzolt. Mintha a naiv buzgalomban már a későbbi voluntarizmus csirái is benne rejlettek volna. Nagy László valószínűleg tudhatta, a kollégisták közül hányan lettek a Rákosi-éra funkcionáriusai, de az intézmény történelmi lényegéről őrzött emlékeit ez nem kuszálja össze. „Fényes szellők — így a helyes. Fényes szelek — így helytelen és illemtelen. Ne fogják ránk a

szereket. Nem mi voltunk." Ő a hagyományok ríkató szertartásaira emlékszik, az összeismerkedés emlékezetes pillanataira, s a tehetségekre hivatkozik, akiket a NÉKOSZ röpített föl. A NÉKOSZ történelmi szerepének megítélésében ez a tanuskodás bizonyára nagy súllyal esik majd latba, Nagy László költészete drámaiságának pedig bizonyára egyik alapoka rejlik ebben az emlékrétegen.

Ennek az életrajzi jellegű írástömbnek van még egy igen érdekes csoportja: az interjúk. Kiemelkedik ezek közül a Kormos Istvánnal lezajlott és a televízióban látott, hallott beszélgetés: *A költő nem tévedhet*. Kormos István és Nagy László szoros barátságáról nevezetes versek is beszélnek, s ez a közelség avatja fontossá és eredetivé kettőjük beszélgetését is. A versírás titkairól, szellemi rokonairól, álmairól, gyermekkori emlékeiről, magántermészetű dolgairól (például hogy szokott-e sírni, milyen viszonyban van istennel?), a vállalt hivatásról, az emberiség esélyeiről azzal a természetességgel beszél itt Nagy László, ahogy férfiak egymás között beszélgetni szoktak. Most, a szöveg olvastán, ha a televízióban látott képekre gondolunk, ez az interjú idézi a legérzékletesebben számunkra Nagy László emberi arcát. A költőt, aki egy korszerűtlennek hirdetett magatartásnak kikezdhetteletlen hitelt tudott adni. Ez az interjú, bár egy hosszabb élet reményében, de a halállal szembenézve készült. Innen ered póztalan súlyossága és komor nyugalma. Az *Életem* fontos adalékaihoz képest sok újat nem tartalmaz, inkább a magatartás kiérlelt, súlypontjait véglegessé rögzítő jellegével hat. Talán Kormos István sem kérdez elég találékonyan, sejthető, hogy tudja, mit kérdez.

Merőben más a helyzet azokban a beszélgetésekben, amelyekben nyíltan vagy rejtetten polémia zajlik a költő és a kérdező között. Ezek az interjúk jobbra a költészet, jelesen Nagy László poétikai gondolatai és költői magatartása körül forognak, valószínűleg ezért *Az aggodalom legyőzése* címmel külön fejezetbe is kerültek. Könnyű észrevenni, hogy a kérdező a beszélgetés idejében napirenden levő kétségekre akart választ kapni, némelyek talán a mű iránt sokáig érvényben levő hivatalos főntartásokat is oldani igyekeztek a faggatás örve alatt. Az 1965-ből való *Interjúban* például arról kérdezik Nagy Lászlót, hogy miként vélekedik a magyar költészetben oly fontos szerepet játszó népiségről, aztán a közérthetőségről, versei időtlennek tetsző moralitásáról, az irodalomkritikáról. A hatvanas évek magyar költészetének neuralgikus pontjait jelzik ezek a kérdések, s Nagy László olyan szellemi fölényrel, eszmei tisztasággal válaszol, mely ismét a hűség és a nyitottság mintája lehet. Nem bonyolódik magyarázkodásokba, aforisztikus tömörséggel rögzíti a maga poétikai kódexét, s védi meg a költészet ősi és épp ezért időtlen szerepét. Úgy hárítja el a közérthetőség nevében elhangzó vádakat, hogy csak a szellemi kényelmességet utasítja el, csak a szolgaságra buzdító kontárokot, s nem a szolgálat elvét. Ugyanígy végez a moralizálás kérdésével is, megszegyenítő tanulságot mindazoknak, akik terhesnek érzik e nagy költészet erkölcsi komolyságát, szoros kötődését napjaink gondjaihoz: „Erkölcsei tételeket megénekelni nem szoktam, de verseim etikai vonatkozásaira kényes vagyok.”

Igen érdekes, hogy a kérdező szigorúnak és „sajátos”-nak mondja ezt a magatartást, s hogy realizmusa iránti kétségeit kifejezhesse, játékra invitálja a költőt: mit tenne, ha hatalma volna? S Nagy László válaszol. Válasza minden ízében a társadalom egészére figyelő és a költői szó értelmében, „hatalmában” hívó művészre vall. Olyan hit ez, mely mentes minden illúziótól, hiszen hatalomról szólva csak a szavak fölötti hatalomra gondol, versei gyakorlati hasznát nem méri másodpercmutatóval. Szabadságát pedig nehéz és keserves tapasztalatai miatt véli különleges értékek forrásának.

Mikor erről beszél, a kérdező gyorsan abba is hagyja az általa kezdeményezett játékot. „Úgy látszik, a költészethez a szó legtagabb értelmében több tehetsége van, mint a társadalomtudományokhoz” — mondja a kérdező, s aztán arról érdeklődik, miként vélekedik Nagy László a kritikáról. Erre aztán ismét olyan kellemetlen választ kap, hogy csak egy megrovás után mer új témára váltani. „Itt is mintha hiányoznék a reali-

tások megértőbb mérlegelése” — mondja. S furcsa módon a költő nem sértődik meg ezeknek az elhatároló minősítgetéseknek a hallatán. A következő kérdésre is ingerültség nélkül felel: még világosabban és határozottabban nyilvánítja ki elkötelezettségének tartalmát. A kérdező így fedezte magát, a költő pedig végigmondhatta az értetlenségek közepette benne főlhalmazott és kristályossa tisztult gondolatait. A kérdező ma már ellen-szenvesnek tetsző okoskodása és a költő válaszaiból összeálló kép tehát egyfajta stratégiát sejtet, s ebben a mivoltában nemcsak a költőről közöl fontos információkat, hanem a mű hatalommá növekedésének színjátéká-ról is.

Az irodalomtörténet rejtett folyamatai, a közegellenállás változásai is kitapinthatók tehát ezekben az interjúkban. Elég az előbb idézett s 1965-ben folytatott beszélgetést összevetni azzal a két interjúval, melyet — az egyiket 1974-ben, a másikat 1977-ben — a Népszabadság munkatársainak adott, hogy a költő tekintélyének növekedése mérhető legyen. Pedig bizonyos, hogy nem a költő hasonult a közeghez, a költő ment a maga útján, s a mű lassan hatálytalanította a kétségeket. Ebben a kötetben ez a követ-kezetesség is közvetlenebb módon érzékelhető.

Külön csoportot alkotnak ebben a kötetben a népköltészetéről szóló írások. Köztudott, hogy Nagy László költészetében a népköltészet igen jelentős szerepet játszott, s e szerep nélkül nem lehet megérteni azt a modellet sem, melyet Nagy László reprezentál, s amely abban az értelemben is modell, hogy az egész magyar nyelvterületen hat. Legkevésbé talán itt, Vajdaságban, bár az utóbbi években Gulyás József a maga módján szintén ezt képviseli. Mint ismeretes, a sematizmusnak fénykorában a népköltészet volt a hivatkozási alapja, a szimplaság, a gügyögés, a lakkozás sok-szor jelentkezett folklorisztikus külsőségekben. Nagy László indulására is rányomták bélyegüket ezek az évek. Mindezek ismeretében válik drámaian izgalmassá az a megújulás, melynek során Nagy László és társai magukat a sematizmus zsákutcájából kivágták. Nem a beat, nem az avant-garde valamely divatos iskolájába társultak be, hanem a népköltészet ősi, még le nem járatott rétegeiben fedezték föl azokat az adottságo-kat, amelyek a szürrealizmuson művelt képalkotással, mágikus, mitolo-gikus hajlamokkal társulhattak. Hogy miről volt s van szó, ezt is Nagy László fogalmazta meg irodalomtörténeti érvénnyel: „Cifrázkodása mellett észrevenni ékességét, realizmusa mellett absztrakcióit, világossága mellett rejtett áttételeit, jámborsága mellett égre lövő szertelenségét. Ritmusá-ban a lélegző elevenséget.”

Ezt a programot egy nagyszabású költészet avatta azóta poétikai, stílustörténeti textussá. Textussá abban az értelemben is, hogy költők és esztéták tették magukévá, gondolták tovább, mutatták ki sok irányba kap-csolódó vonatkozásait. Hatékonyságának ez a differenciált továbbgagyazás egyik legpregnánssabb bizonyítéka. Csoóri Sándor *Tenger és diólevél* című esszéjében el is érte azt a teljességet, magaslati pontot, ahol jelentésé-nek tartományai egymásba nyílna szemlélhetők.

Nagy László vonatkozó írásaiban e nagy jelentőségű fejlemény ki-bontakozásának belső logikája filológiai tárgyúsággal tárul elénk. Kivált ahol a bolgár népköltészethez fűződő kapcsolatairól beszél. Ezekből de-rül ki, hogy nem csupán hajlamok találkoztak abban, amit népi szürrealiz-mus néven emleget a kritika, hanem rendkívül mély ismeretek és a műér-tés kivételes képessége. Hogy Nagy László a Kallós Zoltán által gyűjtött népballadákban meglátja, átérzi az emberi tragikumot és az emberi cso-dát, abból olyan közelség érezhető, mint ha két csillag vagy lángelme egy-máshoz sűrlődik. *Adok nektek aranyvesszőt* ennek az írásnak a címe, s ezt emelték kötetcímmé a szerkesztők. Joggal, mert az olvasó nyomban a foly-tatásra gondol: „verjétek meg a temetőt.” Arra tehát, hogy miként a népköltészet eleven forrásként szolgálta Nagy László líráját, akként él-het az olvasó Nagy László írásaival.

Az előbbi fejezetekhez képest a *Kocintás* címen összefogott írások jelentősége mérsékeltebbnek tetszik. Fordításairól, Lorcáról, Dylan Tho-masról, a nem magyarországi magyar költőkről beszél itt Nagy László.

Mondatai sok töprengés summájaként rögzítenek igazságokat, jelölnek szándékokat, de világképe itt elképzelhető tartalmairól épp csak jelzésekkel szolgálnak ezek az írások. A fordítói munka műhelyitkairól nem is szeretett értekezni, pályaképeket sem festett senkiről, portrét is csak akkor, ha versélménnyé forrósodott és tömörült tudatában a jelenség. Ilyen arcképek töltik ki a *Nap, homok, tenger* című fejezetet, mely a kortárs képzőművészet Nagy Lászlóhoz közel álló alkotóiról szól, s a *Mert csak a szíve gyalogolt* címen összefogott írásokat. Ferenczy Béni, Kondor Béla, Orosz János, Sütő András, a Kilencek néven ismerős költőcsoport, Szilágyi Domokos, Berek Kati, a *Színbád* és a *Hószakadás* című film, Zelk Zoltán, Kormos István alakját és művészetét idézik és jellemzik ezek a méltatások. Hogy „jellemeznek” is, az úgy értendő, hogy a megidézett alak vonásaiban egybeforrtan vannak jelen a mű és az ember tulajdonságai, s legtöbbször a betöltött szerep és a sors is, mely a szerep vállalása folytán alakult. S jöllehet ezek az írások fölkérésre, bizonyára határidőhöz igazodva készültek, hivatásukat mindig sajátos formában töltik be. A megidézés gyakran látomászerű, de a kép mindig valóságos eseményekből és vonásokból szerveződik. A legendába emelő távlat, mely alakjai fölött kinyílik, ilyen konkrétumokból fejlődik: „Eccettel is tündérekedik — írja Ferenczy Béniről —, rikoltanak akvarellfoltjai. Virágseregek, virágfejek közül magasra tör a legszebb virág: egy remekművű férfifej. Nyaka hosszú, arca féldoldalt fordul, szakála zöld. Körben a fején tenyérnyi széles pánt, mint a friss vér, piros. Talán a Krisztus feje, talán az övé. Mert szenvedett, mert ő is feltámadt, de ő emberi energiával. Ő is legendás.”

Nagy László emlékmű-alkotó módszeréről ez a rövid részlet igen sokat elárul. Mint ismeretes, Ferenczy Bényt néhány évvel a halála előtt agyvérzés érte, ennek következményeként megbénult a jobb keze. A művész ekkor kezdett bal kézzel rajzolni. Nagy László írásában ez a tragikus fordulat és a heroikus küzdelem központi helyet foglal el. Ebből bontakoztatja ki az „emberi legendát”. S az idézetben szereplő férfikép talányossága — talán Krisztus, talán maga Ferenczy — egyszerre utal magára a képre és a képet megalkotó hősiességre, s érvényesít olyan elvileg értékrendet, mely mitológiai távlatba illeszkedik.

A krisztusi szerep különben a Kondor Béláról szóló nekrológban is fölülrik, s nem véletlenül: „De a lábafejét, mintha az átszőgezést várná: egymásra rakta...” Nem kétséges, van ebben a gyászban valami fájdalmas vád is, vád, mely sohasem sekélyesedik vádaskodássá, de ítéletet is kifejez. Sohasem címre szóló ez az ítélet, a halál ténye önmagában is a vétség érzését ébreszti a túlélőben, megsokszorozódik a fájdalom: a rendkívüli jelenség pusztulását a másik nagyság elárulása teszi súlyosabbá. Ez az összetett, gazdag érzés emeli föl a vádat is a megrendültség szférájába.

S ha a nekrológokat a fiatal tehetségeket útnak indító, nyilvánosság-hoz segítő bemutatókkal együtt olvassuk, akkor egy közös indítékra találunk: a tehetség iránti testvéri érzésre. Nagyon félreértene ezt a testvériséget, aki azt hinné, hogy az intim közelség hangoztatásában vagy a közös emlékek mesélésében merül ki, mint oly sokaknál az avatottság, a jól-értésültség. Nagy Lászlót a mű jellegének megértésére teszi képessé a közelség, s olyan merész interpretálásra, mely alig sejtett tartalmakat tesz foghatóvá, sokszor a mű ontológiai gyökereit, illetve vonatkozásait megnevezhetővé. Orosz János képeiről szólva például előbb meglepetéséről tudósít, a képek Olaszországban fogant mediterrán külsőségei, a *Nap, homok, tenger* cím nyomán fölülrik benne a látvány turisztikai érdekessége is. De csak azért, hogy e kézenfekvő magyarázatra csábító jegyek mögött, a felszínes értelmezéseket megszegyenítve fölismerje a filozófiai jelentést: „Nevezük meg a sugallatot. Nyilván egy tengerparti élmény forradt össze a tudományos föltételezéssel: a fehérje kialakulása, nagy formátumokká szerveződése ott történt a napfényes tengerekben, partközélemben, apály és dagály ritmusában. Ember, ha átadod magad a tengernek, visszaérezd egy kissé az ősalapotot, a gyönyörállapotot — de a nap, a homok, a tenger örökké csak nosztalgiád. Mert a legremekebb élőlény lettél, mert fölemelted fejed a vegetáció fölé, meghódítva a teljes földet a törvény szerint, ezért már vissza sohasé térhetsz! Gyönyör és dráma beszél a képeken,

zöldben-lilában, aranyban-lilában, aranyban-kékben, kékben-fehérben, a vér sarlóival, combokkal és karokkal, medencékkel, csönddel és harsogással. Hallatlan indulattal a szín és forma tisztaságáért, a tiszta dallamokért.”

Ha elképzeljük, milyen terjedelem kellene egy esztétának ahhoz, hogy a látvány leírásától annak élettani, filozófiai tartalmához eljusson, mennyi szó, a jelenség körülírásának milyen aprólékossága, hogy élményét megnevezze, akkor csüggedten és csodálkozva kérdezzük: érdemes-e? Jó annak, akit nem gyötörnek ilyen aggályok, de e könyv talán a legmagabiztosabb szakembert is elgondolkodtatja: milyen gyöngék az eszközeink a képek erejéhez, a metaforák hatalmához képest. Kínálkozik itt egy nagy alibi: a költői interpretálás túlságosan személyes. Úgy általában jogos is lehet ez a föltételezés, de Nagy László prózájára, ha a személyest egyszersmind önkényesnek is gondoljuk, nem érvényes. Elmélyült figyelem, hozzáértés és intuitív lényeglátás, tehát a megismerés nagyon felelős és intenzív műveletei rejlenek e megnyilatkozások mögött. Az értelmezés nem egy szubjektív természetű mámortól izzik, hanem a megismerés indukál és hoz mozgásba ilyen nyelvi erőt. S ezt válaszolhatjuk arra a kérdésre is, mely dolgozatunk elején fölmerült: dokumentumértékükön túl mit érnek ezek az írások? Értékük így is, úgy is rendkívüli. Bizonyos, hogy sem Nagy László életrajza, sem a kor művelődéstörténete nem írható meg nélkülük, s az is, hogy az értekező próza eredeti műfajai. Hogy Nagy László személyes jelenléte folytán ilyenek, azt badarság lenne tagadni vagy elhallgatni, hiszen éppen azért originálisak, mert a témával való kapcsolatban a személyiség úgy van jelen, mintha versélmény volna a találkozás, de a képek tényeket neveznek meg, az építkezés a hiteles műélmény logikája szerint megy végbe.

Egy költő, ha látomásos verseket ír, ha áradó indulatokat szabadít versebe, könnyen válhat gyanússá a tanári pedantéria merlegén. Kivált ha át is téved a tanárok terepére. Nagy László se kerülhette el ezt a veszélyt. Ismereteink s e könyv alapján azt hisszük, szándékosan tartózkodott a napi csetepatéktól. Néha azonban közbeszólásra szánta magát. *Életfa-vágás* címmel külön fejezetben olvashatók ezek a vitacikkek. Aki azt hiszi, hogy a nagy költő nem lát ki a maga ihleteinek kénköves füstjéből, az csodálkozva tapasztalhatja, hogy nemcsak kilát, de éberen figyel, szellemesen érvel, s félelmetes dialektikával bizonyít is, ha rákényszerül. Különösen a mai magyar építőművészetről lezajlott vitában villogtat éles és rugalmas pengéket Nagy László. Pedig az építészet professzorával áll szemben. Fölnyét nem költészetére támaszkodva vivja ki, hanem alapos tájékozottságával és következetességével: ő ki meri mondani, amit bizonyára a professzor is tud, hogy modernség címen, a Bauhaus-örökség tiszteletének örve alatt jellegtelen, emberidegen építkezés folyik, s a hagyomány szellemében kísérletező fiatalokat vétek gáncsolni. Fölszólalását víváshoz hasonlítanunk nem oktalanság, mert csakugyan mesterien hadakozik, de már az első asszóban kiütözik az ok, amely miatt oly ritkán avatkozott ilyen vitákba: „Kiderült s érezhető, hogy a művészetekben általában, mostanában a filmben, színjátásban, de másutt is, sportban s egyéb területeken bajok vannak. Szerintem minden összefügg.” Aki így látott, szükségképpen érezhette szükségesnek a napi polémiák műfajait, s hátrált a legteljesebb műnemhez, a költészethez. Hátrált, hogy az egész kimondásához való jogát és lehetőségét őrizhesse. Mégis sajnáljuk, hogy ilyen ritkán bocsátkozott közelharcba. Sajnáljuk, hogy nem adott több konkrét fogódzót verseinek értelmezéséhez. Ahol adott, például a *Menyegzőről* szólva, információi fölbecsülhetetlenek.

Hiányérzetünk a telhetetlenség ingere, mert érezzük a véglegesség, a lezárttság tragikumát. Hogy kérdezni a szerzőt többé már nem lehet. Néhány írás talán még előkerül, de a képen ezek aligha módosítanak, így ezt a gyűjteményt kell a Nagy László-i próza foglalatának tekintenünk, s elkezdeni a munkát, mely minden utalást, vonatkozást kibontva olvasóközelbe hozhat egy jelenséget. Egy jelenséget, mely már megkezdte pályáját a legenda csillagterein.

DER ZOLTÁN